

IRODALMI SZEMLE.

A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota.

(Irtta: *Jancsó* Benedek. Budapest, 1899. Lampel Róbert kiadása. 800 lap. Ára 6 ft.)

Ezzel a munkával *Jancsó* Benedek a román politikai és történelmi tanulmányok harmadik kötetét bocsátotta közre. Magában foglalja a román mozgalmakat II-ik József 1773-iki első erdélyi útazásától a magyar szabadságharcz leveretéséig nem csak politikai, de vallási, irodalomtörténeti s más kulturális szempontból.

Ebben a kötetben különben szerző önmagát ismétli, a mennyiben ezen tanulmányainak I-ső kötetében a forradalmi dolgokkal bőven foglalkozott; ezt cselekszi most is munkájának javarészeiben.

A munka nem pragmatikus, oknyomozó, kritikai feldolgozása a kornak, a melyet felölel, hanem többnyire jól megválasztott írók után bő előadása és szerencsés csoportosítása, összehozása az eseményeknek, a melyeket megismerni szükséges, ha a román nemzeti törekvéseknek és aspirációknak nyitjára akarunk jutni. *Jancsó* ezen történelmi és politikai tanulmányaival elsősorban erre célzott. Össze akarta hozni s némileg rendezni akarta az anyagot, a mi szerteszélyel hevert s a mit a nemzetiségi törekvések és harcok ellensúlyozása szempontjából a magyar politikusknak ismerni kötelessége. Munkája sikerült. A román politikai aspirációk kútforrásai ezzel föl vannak tárva; ma már ezen tanulmányokkal kezünkben a román nemzetiségi eszme egyes lüktetéseit meg tudjuk magyarázni; a tüneteket illetőleg biztos diagnózist állíthatunk föl; nem kell tehát többé sötétben tapogatóznunk, a mennyiben a mai románság politikai s nemzetiségi törekvéseiben a multat látjuk ismétlődni. Megtudjuk, hogy a mai harc nem kezdet, hanem folytatás, nem a mai idők s politikai helyzetek, hanem a régi idők természetes folyamánya, a multak vergődéseinek szakszerű föntartása és ápolása.

Szerző a felölelt anyagot három részre osztja. Az első a *Hora*-világra, a második a nemzetiségi eszme kifejlődésére, a harmadik az 1848/49-iki román lázadásra vonatkozik.

Az elsőt illetőleg megismerjük a *Hora*-lázaság előzményeit; az

azt előidéző valódi okokat; annak lefolyását s következményeit; az Őmpárat (császár) s román nép közötti viszonyt, a mely elég kedvező volt arra, hogy Hora és társai félremagyarázzák s megindítsák a magyar nemesség ellen az irtóháborút.

A mai nemzetiségi eszme kifejlesztésének kezdetét az 1790/91-iki országgyűléssel vezeti be, az unio-, a jobbágy- és a nyelvkérdésben a *supplex libellus Valachorum*-mal, a melyben a román követelések már kibontakoznak s nagy visszahatást idéznek elő. A már megindított mozgalmat nagyban ápolják s föntartják azok a román közművelődési törekvések, a melyeknek hatása a nemzeti öntudatra felette nagy, a mennyiben úgy nálunk, mint túl Romániában a közélet föllendül s a nemzeti társadalom, annak együttérzése kibontakozik.

A nyelvharcok, valamint azok a surlódások ifjúság és püspöki hatóság között, a melyek a nép érdeklődését is felköltötték, mind a nemzeti eszme, ideál javára szolgáltak. Ezt az ideált csakhamar ellentétben látjuk lenni a magyar nemzeti ideákkal, miért az összeütközés elkerülhetetlenné lett. Ezért látjuk a románságot 1848-ban a magyar nemzettel szemben.

Szerző bőven foglalkozik az egyes eseményekkel. Részletesen írja le a balázsfalvi népgyűlést; a román nemzeti komité tevékenységét és egyáltalában a forradalom lezajlását; a szereplő egyéniségek hatását a közdolgozókra, az eseményekre.

Ebben a keretben mozog Jancsó könyve.

A keretet érdekesen hasznos dolgokkal tölti be, a melyek kiválóan fontosak mindazokra nézve, a kik a hazai nemzet-állam ellessével megismerkedni óhajtanak.

Úgy tudjuk Jancsó még egy kötetten dolgozik, a mely a szabadságharc utáni román nemzetiségi küzdelmeket, azok ismertetését foglalná magában. Nagyon kívánatos volna a kérdés befejezése. Az utolsó kötet nélkül nem volna teljes képünk a román nemzetiségi törekvésekről. Mi tehát, a kik annyira fontosnak tartjuk az ügyet, csak bátorítani tudjuk szerzőt. A feladat bár nagy, Jancsó azt könnyűséggel oldhatná meg. Sikert kívánunk hozzá.

(m. g.)

Könyv Erzsébet királynéről.

(Dr. Márki Sándor: *Erzsébet Magyarország királynéja* [1867—1898.]. Budapest, 1899. 4° 139 l. Számos képpel és külön képmelléklettel, díszkötésben. Franklin-Társulat kiadása. Ára 5 ft.)

Márki Sándor munkája Erzsébet királynéről éppen a királyné tragikus halálának évfordulóján jelent meg, mint egy kegyeletes koszorú a nekünk halhatatlan uralkodónő emlékének. Nem csodálkozom rajta, hogy magyar historikusnak hazafias szívét megihlette ez a föladat és természetesnek találom, hogy aztán oly igaz kegyelettel és szeretettel végezte. Műve két részre oszlik. Az első, emlékbeszéd alakjában, *Erzsébet*

királyné mythosa címen, lendületes bevezetésképpen összefoglalja a királyné életét s ennek olyan irányú folyását, mely meghódította a nemzet szívét, mythikus alakká tevén Erzsébetet. A tulajdonképen való életrajz kilencz fejezetben tárgyalja *Erzsébet királyné krónikáját*, adatok egész seregét fölhasználva és földolgozva. A fejezetek címe a következő: I. A császárné 1853—1863. II. A császárné s a magyarok 1863—1866. III. A kiegyezés s a koronázás. IV. „A magyar asszony“ 1867—1874. V. Csöndes ének 1874—1879. VI. Közügyek és utazások 1880—1889. VII. „Mater dolorosa“. VIII. Az ezredéves ünnep 1896. IX. A királyné utolsó évei és halála.

Nehéz föladata volt a mű szerzőjének. Kegyelete egyúttal lojalitás is: nagy izléssel, ép nemzeti érzéssel kellett eltalálnia, el is találta azt a mértéket, mely az életrajz megírásához szükséges volt, a nélkül, hogy (mint maga mondja a magyar törvényhozásról) *az ember egy percze is Byzáncban érezné magát*. És mégis, magyar tudóshoz illő nyíltsággal megmondja az igazat, mindenütt őszintén, férfiasan, kerülgetés nélkül. — Az adatok roppant tömegéből szerencsés érzékkel válogatta meg a jellemzőket s művében a szeretet és történetírói igazság keretében hűséges képmását látjuk emlékünkből örökké élő királynénknak. Minő mythikus alak az valóban, ki a históriai igazmondás fényességével megvilágítva is, megragadó, főséges képet nyújt! Ilyen ez életrajzban Erzsébet királynénk, sőt így, a históriai adatok egyesítve, piedestált képeznek s még fenköltebbé teszik az Ő nemes alakját.

Legyen szabad itt egy, szerintünk *igen fontos* dolgot ez életrajzról s ennek megjelenése alkalmából elmondanunk. Ez a munka *magyarúl* van írva. Olyan magyar tudós, a ki művében a stilra gondot fordít és nem csak tiszta, tősgyökeres, zamatos magyarsággal ír, de munkájának nyelvezetére a legteljesebb figyelemmel van, nem mindennapi jelenség. A magyar szakműveket általábanvéve, mondjuk ki őszintén, bámulatosan unalmas és szürke nyelven írják. Belekövesedett a magyar szakirodalomba valami fojtós, émelygős, vaskalapos *stilus curialis*. Sőt még ez sem, ennél is rosszabb, mert a hivatalos stilusnak legalább meghatározott formái vannak. Ám a magyar szaktudósok nagyrésze egyáltalán nem törődik azzal, hogy minő stilban ír. Mintha szándékosan szürkén írnának, mintha gondosan kerülnék azt a profán dolgot, hogy tudományos műveiket élvezettel lehessen olvasni, vagy egyáltalán megérteni. — Hogy ez mennyire helytelen és vétkes fölfogás, azt bizonyítani e helyen fölöslegesnek tartom. Elég hivatkoznom csaknem valamennyi francia, számos angol munkára, sőt német művekre is, melyek azonban e téren leggyengébbek, hogy a legszárazabb szakok írói (de van-e száraz szak, ha kellő formában tárgyalják?) nagy gondot fordítanak művök formájára, nyelvükre, művök tárgyának világos előadására. Pongyolán nem szabad a nyilvánosság előtt megjelenie a legnagyobb tudósnak sem. Ez az, a mivel nálunk nem törődik a tudományos iro-

dalom legtöbb művelője. — A történetírás terén kell is a jó stílus, mert épen ez a tudomány az, melynek legközelebb kell jutnia a nemzethez, a közönséghez. Ez a tudomány áll legközelebb a szépirodalomhoz. Külföldön, hol sokkal nagyobb gonddal írnak történelmi műveket és kevésbé szárazon, mint nálunk, még azt a gondosságot sem tartják elegendőnek. A *Blackwood Magazin* augusztusi számában *Lang A.* panaszolja, hogy a történelmet *csakis mint* tudományt kezelik, irodalmi mivoltára nem tekintenek s ezzel eltávolítják tőle az olvasók nagy részét. Nálunk, tisztelet a kivételnek, nem tartaná magát *tudósnak* egyikét adat közlője is, ha teméntelen *fölösleges* (mert a szükséges ellen nem szólok) jegyzet nélkül *ólomszürke- és ólomnehéz*-stílt nem kötne a megírivalójára. Holott Horváth Mihály, Salamon, Szilágyi és többen az újabb élők közül is eléggé bizonyítják, hogy lehet valaki jó tudós és jó stílista.

A jó stílisták közé tartozik Márki Sándor is, kinek e szóban levő művét élvezet olvasni. Vonzó előadása van, bánni tud a nyelvvel, művét a szaktudós és a nép fia egyaránt gyönyörűséggel olvashatja. Királynénk emlékének nem hervadó koszorút tett le, mely magyar szív, magyar nyelv virágából van kötve.

Említsük meg, hogy a munkát egész sereg kép díszíti s habár a Franklin-Társulat régi, nyugalomba tett kliséket is fölhasznált, van néhány igen szép és díszes, jó kivitelű új rajz is. A nyomdai kiállítás egyéb tekintetben is kifogástalan. A mű előlapján márványtábla-utánpot, rajta a mű címével, új és elmés ötlet. Márki Sándor műve ez idő szerint a legterjedelmesebb életrajza Erzsébet királynénak és egyike a legszebben írott magyar műveknek.

Dr. Gyulai Farkas.

A philosophia rendszere.

Müller J.: System der Philosophie. Mainz (Kirchheim) 1899. VII. 372. lap.
Ára 5 márka.

Müller tanár egyike a legelőkelőbb német kath. philosophusoknak. A liberális német kath. tudósok közé tartozik, kik Schell módjára a jesuitismus elodázásával a catholicismusba beleviszik „a haladás elvét“ s „egy reformkatholicismusban látják a jövő vallás“ képét. Egyike azoknak, kik védik „a tudomány szabadságát“ annak „a jezsuiták és a kánonok által való leigázásával szemben“.

Különben Müller tanár írói munkássága nem a theologia, hanem a philosophia terén keresendő, s jelen munkája is hosszas philos. tanulmányainak érett gyümölcsként tekintendő. Anachronismusnak tűnik föl azonban előttünk, ha a mű címlapjának hátsó oldalán azt kell olvasnunk: Imprimi permissum. Dr. Joh. Mich. Raich, cons. eccl. et Can. cap. eccl. cathedr. (Moguntiae, die 20 Martii 1898.) Mert hát — szerintünk — egy püspökileg approbált „philos. rendszer“ leg-